

Ключові моделі класичного європейського університету та їхній вплив на розвиток вітчизняної вищої школи: історія питання

Альона Якуніна

Загальновідомим є той факт, що сучасна вища школа Європи побудована на славнозвісних моделях класичного університету: гумбольдтовській, наполеонівській та ньюманівській. Вітчизняна ж система університетської освіти, значною мірою, виросла з міксу цих підходів, переважно — німецького та британського. Це аксіома. Але як так сталося? Які історичні події призвели до формування у Європі таких підходів до розбудови університету і чому вітчизняний університет взяв за основу ці, а не інші підходи та принципи?

Питання не риторичні, бо саме вивчення історичних витоків дозволить, здається, зрозуміти особливості української системи, її переваги та розбіжності із європейськими інституціями.

Сьогодні, коли значна кількість українських студентів опинилися за межами власних університетів та іноді і за межами країни і стикається з дуже різними підходами до побудови навчального процесу, організації самостійної роботи студентів, стосунків із викладачами та майбутніми роботодавцями та ін., набуває практичного значення питання інтеграції систем, можливості пристосуватися до таких різних моделей та методів.

Літератури та джерел з питання, що обрано для дослідження, досить багато.

Практично неможливо сьогодні навіть перелічити авторів, які присвятили власні публікації проблемам моделей класичного європейського університету, їхній історії та розвитку. Але розвідок саме з питань впливу моделей на сучасні підходи до організації освітнього процесу, історії уособлення тих чи інших форм та підходів не так вже і багато.

Сучасний студент українського ЗВО, як тільки опиняється за межами *Alma mater*, відразу ж відчуває зміни поведінкових моделей, «зростання» власної відповідальності, суттєве збільшення самостійної роботи, проектно-групової діяльності та ін. І виникають питання щодо історії складання таких чи інших підходів, впливу соціополітичних чи економічних чинників.

З початку свого існування університет стає важливим соціальним інститутом суспільства, який набуває змін, впливає на людство та привертає все більше уваги науковців. Як раніше, так і зараз у світі розвиваються досить різні освітні моделі з різноманітними завданнями, методами та організацією навчального процесу. Особливий інтерес у дослідників різних наукових галузей викликають питання розвитку класичних університетів та основних європейських освітніх моделей, таких як: німецька (гумбольдтівська),

французька (наполеонівська) та англо-саксонська (ньюманівська). Це зрозуміло, адже саме вони створили основу сучасних університетів Європи.

Дослідження передбачає опис історії створення та порівняння основних моделей європейського класичного університету, особливостей формування вітчизняної моделі університету та спробу проаналізувати причини відмінностей підходів до організації навчального процесу.

Відповідно до цілі визначено задачі:

- узагальнити підходи та виявити ознаки ключових європейських освітніх моделей;
- розглянути історію формування вітчизняної моделі та визначити збіжності та відмінності з європейськими моделями.

У роботі були використані дослідження Андрєєва А. [1], Гнатів З. [2], Піскунової Е. [4], Саприкіна Д. [6]. Опрацьовано роботи харківських фахівців: Посохова С. [5], Черкашина С. [7]. Окрему групу складають видання науковців ХГУ «НУА» [3].

На рубежі XVIII — XIX ст. на території Європи відбувається реорганізація університетської освіти [5]. По-перше, університети, як і інші суспільні інституції, відчували потребу у змінах. По-друге, це було зумовлено територіальними та політичними перетвореннями у зв'язку з наполеонівськими війнами 1806 — 1807 рр. [7]. Як результат — європейські моделі являли собою об'єднання «класичних», «антиуніверситетських» та «докласичних» рис вищої освіти [1].

Атмосфера змін у Німеччині у сфері освіти набула яскравого відображення у Берлінському університеті (1810 р.). Його засновником став Вільгельм фон Гумбольдт — на той час «начальник секції з питань культури, суспільного викладання і нагляду за медичними закладами» [7]. Провідна ідея університету поєднувала у собі погляди німецьких філософів: Ф. Шляєрмахера, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга тощо. С. Черкашин називає основні концепти університету Гумбольдта: поєднання дослідження і навчання, університет як дослідницький

заклад, широкий вибір наукових дисциплін і формування особистості студента. Освітня модель Гумбольдта функціонувала у Німеччині досить довгий період та стала своєрідним взірцем для багатьох університетів XIX — XX ст. [7].

Ситуація у наполеонівській Франції початку XIX ст. відрізнялася від Німеччини: реформи вищої освіти відбулися раніше та на державному рівні. Ініціатором став сам імператор — Наполеон. Реорганізація вищої освіти Франції знайшла втілення у законі «Університет Франції» (1806 р.), провідною ідеєю якого стало створення центрального закладу [5], який буде тісно пов'язаний з державною владою [4]. Наполеон неодноразово наголошував, що його головною ціллю є консолідація нації. Для цього необхідно розвивати науку та передавати новому поколінню теоретичні і практичні знання задля підготовки майбутнього фахівця [1]. Базові принципи наполеонівської моделі освіти збереглися, хоча і зазнали значних змін у XX ст. [4].

На відміну від Франції, державний контроль університетів у Великобританії довгий час був майже відсутнім [6]. Засади англійської системи формувалися під впливом ідей Джона Генрі Ньюмана, який був переконаний, що перш за все треба формувати навички розуміння, готувати людину до гідного життя. Виконання професійних обов'язків не було першочерговою задачею, як у Німеччині чи Франції. Ньюманівська модель — це створення сприятливого освітнього середовища через тісну взаємодію студентів та викладачів, орієнтація та формування характеру і мислення [2]. Втручання влади буде відслідковуватись лише наприкінці XIX ст.

Університети на українських територіях виникають набагато пізніше, ніж західноєвропейські, і точно з ініціативи держави. Як зазначає харківський історик С. Посохов, тільки у другій половині XVIII — першій половині XIX ст. почали відбуватися культурні зміни у суспільстві, що давали можливість втілювати

такі новації, як університет. Трохи інакше склалася ситуація у Харкові, який став освітнім центром вже у XVIII ст., в першу чергу завдяки Г. С. Сковороді та Харківському колегіуму, пізніше В. Н. Каразіну та ініціативному суспільству [5].

Вважається, що найбільше ознак класичного університету вітчизняні заклади освіти запозичили саме з німецької моделі, хоча реформування почалося практично водночас. «Реформування зверху» в Російській імперії було запроваджено імператорами Олександром I та Миколою I [5].

Так чи інакше, але саме гумбольдтівська модель з початку суттєво вплинула на формування вітчизняної системи освіти. Поступово ж університети імперії почали використовувати і елементи інших моделей, складаючи власну.

Література

1. Андреев А. (2005). Национальная модель» университетского образования: возникновение и развитие. Ч. 1. [online]. Available at: <http://surl.li/epoht> [Accessed 22 Oct. 2022].
2. Гнатів З. Я. Інститут університету: минуле, сьогодення, майбутнє // Освітологічний дискурс. 2019. №3–4.

С. 26–27. [online]. Available at: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.3-4.3547> [Accessed 26 Nov. 2022].

3. Кар'єрно-професійні уявлення й переваги студентів: тренди, парадигми, фактори // Матеріали XXVIII Міжнар. студ. наук. конф., 10 квіт. 2020 р. Харків : Вид-во НУА, 2021. С. 34–49.

4. Пискунова Е. П. Создание университетской системы во Франции в правление Наполеона I: цели и результаты // Вестник Волгоград. гос. ун-та. Сер. 4. История. Регионоведение. Международ. отношения. 2020. Т. 25, № 2. С. 8–26.

5. Посохов С. И., Андреев А. Ю. Университет в Российской империи XVIII — первой половины XIX века. Москва : РОССПЭН, 2012. С. 173–195, 471–493.

6. Сапрыкин Д. Л. (2007). Государство, общество и фундаментальное образование: континентальная, британская и американская модели. [online]. Available at: <http://surl.li/epoim> [Accessed 22 Oct. 2022].

7. Черкашин С. В. Развитие высших навчальних закладів Німеччини: історичний та педагогічний аспекти : монографія. Харків : ХНПУ, 2018. С. 18–120 [online]. Available at: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/1903> [Accessed 22 Oct. 2022].

15.01.2023

Відомості про автора:

Якуніна Альона — студентка 3-го курсу; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»; Харків; Україна; email: yakuninaa26@gmail.com. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5047-2212>